

VÉKONY JÁNOS

– A NÁNDORFEHÉRVÁRI HÍRVIVŐ

(Egy rejtőző Krúdy-hős?)

Vékony János az 1717-es nándorfehérvári hírvivő (kettős kém) érdekes élettörténete Krúdy kuruc novelláiba illik. Érdekes személyiség, egyben talán egy rejtőző Krúdy-novella, -rajz hőse is lehet. Alakja beillik azokba a korai (1892-től az 1910-es évekig írt) rajzokba, melyeknek ihletői a Jókai- és Mikszáth-írások. Vékony János kalandos életútját követve kirajzolódik a hajdani kuruc katona, később a török és császári kettős kém. Tehát nem volt akárki az Ebergényi-lovasezred tisztje!

Jókai a *Magyar nemzet története regényes rajzokban* sorozatában idézi az életútját. Az alakja 1711-ben tűnik fel a kuruc csapatok megtépett maradványában. Egy kis csoport vezetőjeként jelenik meg. Ők azok, akik nem adták meg magukat. Jókai szavaival: „a maguk fegyvereit visszakerítve [...] éjben és ködben távoznak. Senki sem vette számba az eltűnésüket, erdő, berek nyomukat betakarta”. Inkább török szolgálatot kerestek, így maradtak meg kurucnak. „Még élt a fejedelem, s ők meg akarták őrizni a neki tett hűséget, ha kell, török kenyerén is. [...] Hát Vékony János és társai ezt is megszokták, s hívei maradtak annak az elrongyolott zászlónak, amit egykor Bécs kapujáig elhordozának.”

Vékony János a Nagy Iván írta *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal* című életrajgyűjteményéből is ismert. A szerző a nemesi családtörténetben leírja eredményes segítségadását. Mondjuk ki: a kettős kém kényes szerepét Nándorfehérvár visszavételénél 1717-ben. Előbb kegyelmet, majd tiszti rangot kapott az Ebergényi-huszároknál. Később, 1725-ben kismemesi birtokadományt Tiszalökön és Bujban. Birtokot kapott abban a satmári kismemesi községben, melynek lakóiról Krúdy annyiszor írt ifjúkori novelláiban. Jókai pedig hőssé emelte, a katonáival török szolgálatba állt kapitánnyá formálta alakját...

Nagymajtény óta öt év telt el. 1716-ban már Temesvárt is feladták a törökök. Katonáik szabadon elvonulhattak. Az ott szolgáló hajdani kurucokat a császári tisztek fel akarták koncoltatni. Ezt Károlyi Sándor, a hajdani kuruc vezér akadályozta meg: *Ha már a Mahomet-hitű töröknek meghagyjuk az életét, a saját*

magunk fáját ne fogyasszuk. Hadd menjenek ezek is, ha nekik tetszik, akár a pokol pitvaráig is.”

Vékony János Jókai szavaival imígyen köszönte meg az életet: „No kegyelmes uram: jó Károlyi Sándor vezér uram, én ugyan elmegyek a pokol pitvaráig; de csakis a kapubálványig – onnan visszatérek, s megszolgálom Kegyelmednek ezt a jó atyafiságos tettét.”

Meg is szolgálta a kegyelmet Nándorfehérvár ostrománál. Ez a rejtélyes, Krúdy tollára illő katona megszolgált az ajándékba kapott életét. Ezért is segített Nándorfehérvárnál a keresztény ostromló hadaknak, Pálffy Jánosnak és a fővezérnek, Savoyai Eugen hercegnek. Mit közölhetett az ostromlókkel Vékony János, akkor éppen török szolgálatban álló kém? Akkor a naptárak 1717 júniusát írták, amikor Jókai szerint: „Vékony János pedig, amint a keresztény tábor sáncain át tudott osonni, egyenesen Pálffy János hadvezér sátrát kereste föl. Annak átadá Chalil pasa levelét Mustafához. Könyv nélkül is tudta annak a tartalmát, hogyha megszorítják, elnyelve a hártýára írott levelet, élő szóval is tovább adhassa azt. A levélben összeműködő rohamra szólítá fel a várkormányzót.”

A törökök úgy vélték, szerdán nem lehet támadni, mert az szerencsétlen nap, csütörtökön sem, mert az a próféta feleségének halálának napja, „hanem a harmadik, az péntek a keresztények baljóslatú napja, ennek reggelén legyen a kettős támadás”.

Savoyai Eugen megértette mindkét pasa üzenetét, mert úgy döntött: „no, hát nekem nem szerencsétlen nap a szerda, előzzük meg a török jó szándékát, hogy holnap korán reggel derék küzdelmet vívjunk mind a két ellenséggel”.

Ebben a diadallal záruló csatában találkoztak össze Pálffy János huszárjai Vékony Jánossal „és az ő kuruc századával”. Jókai egy század kuruccal is „megajándékozta” Vékony Jánosunkat. Nem ellenségként találkoztak a csatában, mert „vér nem válik vízzé”, Jókai szava szerint. A harc keménységét bizonyította, hogy Vékony János egy belétört dárdahegyet is hozott magával, ami a testében tört el. Ez egy szpáhi kelevéz hegye volt. Ez „a testben eltört dárdahegy” a Buda ostromakor megsebesült török főtiszt esetére emlékeztet, arra a török főtisztre, aki később Csonka bég néven császári főtisztjeként harcolt tovább.

Martin Zeiler: *A magyar királyság új leírása* (1664) hadi krónikájában is olvashatunk egy Baksa Márk nevű magyar kapitányról. Látunk a könyvben egy ábrázolást is, ahogy a fejébe fúródott egy lándzsahegy. De Isten kegyelméből életben maradt, majd tovább

hőstetteket vitt végre. Csonka bég és vagy húsz évvel korábban Baksa Márk hadi sebesülése Vékony János is megeshetett. Jókai hőse, Vékony János erejét bizonyította a nagy sebből történő gyógyulással. Azzal folytatta a történetet, hogy a fővezér „*ott a csatatéren kapitánnyá nevezte ki a vitéz kuruc hadnagyot, aki így fizetett a temesvári jó szóért*”.

A valóság persze nem volt olyan romantikus, mint ahogy ezt Jókai leírta. Georg Piltz 1991-ben kiadott Savoyai életrajzában olvasható, hogy Vékony János már 1716-tól kettős kémkedést folytatott, osztrák szolgálatot is vállalt. Érthető, hiszen haza akart térni – ez volt az ehhez vezető út. Úgy élt a hajdani kuruc lovas, ahogy lehetősége volt. Bizonyára elszánt katona lehetett, átcúszott a Nándorfehérvárt körbevevő hadi vonalon, hogy török megbízói üzenetét Pálffy Jánossal is tudassa. Ebben azt jelenthette, hogy a felmentő had Mehemet pasával már Nistől sokkal gyorsabban tör előre, mint azt várhatták. A számuk pedig háromszázezer főt tesz ki. Megijedtek erre a hírre a régi hadmodort képviselő császári főtisztek. Ezért azt követelték, hogy a Savoyai indítson ellentámadást. Eugen herceg azonban tudta, hogy most helyben kell maradnia. A morgoló öreg katonákat pedig átvezényelte a hadi hídon Zimonyba. Ott ugyanis nem okozhattak zavart.

Egy Zimonyból átlőtt ágyúgolyó 1717. augusztus 14-én őt igazolta, a lövedék eltalálta a törökök legnagyobb löporraktárát. A robbanás szétvetette a Száva és a Kalimegdan közötti vízivárost, és háromezer török katona halálát okozta. Eugen herceg tudta, hogy most jött el az ő ideje. Összehívta a hadra fogható főtiszteit, és bejelentette, hogy másnap hajnalban megindítja az ostromot.

Hatalmas ködben kezdte meg a támadást. Adódott egy válságos hadi helyzet is, amikor a hadereje egy részét bekerítették. De a katonái keresztülvágták magukat az ellenségnek! Ezzel visszafoglalták Nándorfehérvárt a keresztény hadak. Vékony János személyesen vett részt a harcban Pálffy János lovas katonáival. Aligha a kuruc lovas katonáktól körülvéve, ahogy ezt Jókai leírta. Az is hihető, hogy a harcok végén kétszáz aranyat, jelentős összeget kapott szolgálatáért.

De tisztí rangra csak egy évvel később, a ráckevei barokk kastélyából terjesztette fel őt a herceg a Legfelsőbb Hadi Tanácsnak. 1718. június 3-án kérte a császári seregben szolgáló közlegény tisztí rangra emelését azért, mert Vékony a nándorfehérvári ostromnál igen hasznos szolgálatot tett hazájának.

A tisztí felterjesztés egy példánya kéziratát a ráckevei Tamássy Andor helytörténész találta meg a királyi uradalmi levéltár maradék iratai között. Így találkozott egymással a legendává szépült történet a hétköznapi valósággal.

Nándorfehérvár visszafoglalásakor született híres katonadalban Vékony János személyét is megörökítette a névtelen – valószínűleg bajor– énekszerző. Belekerült az énekbe Vékony János személye is, nem családnévvvel, hanem leegyszerűsítve a kém megjelöléssel.

Így említi a *Prinz Eugen der edle Ritter* kezdetű katonadal:

*„Printz Eugen der edle Ritter
Wollt dem Kaiser wieder kriegen
Stadt und Festung Belgerad”*

Így hangzik nyersfordításban:

*„Eugenius herceg a nemes lovas
Vissza akarta ismét nyerni a császárnak
Belgerad várát s városát”*

Az ének második versszaka a Zimonyból Belgrádig átvezető, jól felépített hadi hidat dicsőíti. Azért építették fel,

*„Hogy minden törököt elűzzenek
őket kigúnyolva és bosszúságukra”*

*„alle Türken zu verjagen
Ihnen zum Spott und Verdrussz”*

A harmadik versszak már Vékony János történetileg fontos hadi szolgálatát dicséri:

*„Am einundzwanzigsten August soeben
Kam ein Spion bei Sturm und Regen
Schwur's dem Prinzen und zeigt ihm an
Dass die Türken foutragieren
Soviel als man konnt verspüren
An die dreihunderttausend Mann”*

*„Augusztus 21-én éppen
Jött egy kém viharban és esőben
Megesküdött a hercegnek és jelentette
Hogy a törökök előretörnek
Amennyire megfigyelhettem
Háromszázezer emberükkel”*

A névtelen nótaszerző az időpont megjelölésekor egy hónapot tévedett. A katonanóta írója az előző július hónapot keverte össze augusztus 21-ével. Vékony János Pálffy Jánosnak jelentett előbb, majd erről szerzett tudomást Eugen herceg, a főparancsnok. Nem pontosak a híres katonadal számadatai sem – de ez a nem is lényeges. Mehemet pasa felmentő seregében ugyanis körülbelül 160 ezer harcos gyűlt össze.

A *Printz Eugen* híres katonadal első feljegyzett szövegét az 1719-ben lejegyzett *Musikalische Rüstkammer auf der Harffe* (Zenei fegyvertár hárfával) című kéziratból ismerjük. A kéziratot Lipcsében őrzik, ma is gyakran éneklik a németek.

Közben elmúlt két esztendő, ezért kisebb-nagyobb részletek elmosódtak az ostrom történetét dicsőítő énekből. Ne feledjük el azt sem az 1456-os nándorfehérvári győzelem ünneplésekor, hogy 1717-augusztusában, 261 évvel ezelőtt visszafoglalták a várat. Ez vezetett el a pozsareváci békéhez. A győzelem kivívásában Vékony Jánosnak is tisztes szerep jutott. Savoyai Eugen is így vélte ezt, különben aligha kapott volna egy év múlva, 1718-ban a kuruc kém számára tisztírt rangot az Ebergényi-huszároknál.

A *Magyarország családai* – a magyar nemesség kézikönyve Vékony címszava is összegyűjtötte a hazatért kuruc-kettős kém érdemeit. Érdemes idéznünk Nagy Iván megfogalmazásában Vékony János armalista nemes történetét:

„*Vékony család*. Alapítója Vékony János S.-Patakról származott. A Rákóczy-forradalomban részt vevén, ezzel együtt 1711-ben emigrált és Török országban lovas tiszt lett. Az 1717. évi belgrádi ostrom alkalmával Musztafa basához levéllel mint futár küldetvén, a levelet Eugen hz. táborába gr. Pálffy Jánosnak kézbesíté, és így a török haditervet elárulván, Eugen diadalmát elősegíté. Ezért kapitányságra emeltetett és III. Károly királytól 1725-ben Szabolcs megyei Buly és T.Lök helységben részbirtokra királyi adományt nyert. Nőül vette Krajnik János egyetlen leányát Juliannát. Eltemtetett Tarczalon.” Forrásul *Szirmay. C.Zemplin not(itia). top(ographia)* 118. 119.120.145. lapjait adta meg a kézikönyv családait összegyűjtő Nagy Iván.

Búj, másutt Buly, Buji alakban előforduló kisnemesi faluközösség nevét olvasva felkaptam a fejemet. Annál is inkább, mivel a fiatal Krúdy maga is gyakran emlegeti a tudós nógrádi történészt. Ifjúsága iskoláját, Podolint Lovodin alakra módosító novellájában is előbújnak a Nagy Ivánra hivatkozó sorok.: „Az

pedig tisztán heraldikai falzum Nagy Ivánban, hogy a göcsényi Horváthok a tizenkettedik század közepén kihaltak, mikor itt volt Horváth János, a gyógyszerész” – írja maliciózus derűvel.

A becsületes Gombos, rajz meghatározással megjelölt novellában (1904) azt kérdezi: „*Vajon hová lett az a sok nemesember, akiről Nagy Iván is beszél?*” A novellában idézett Szöllösi Mihály, Szabolcs megye várnagya is csak a híres mellénye pitykegombjai segítségével tudta kiszámolni, hogy hol van Tar?

Tar– kérdezem tünődve, emögött a Nógrád megyei falunév mögött is szerintem Krúdy kedvelt faluja, Buly – bújhat meg... Itt élt a számos lomha Gaál, Gaál Napóleon, meg a többiek, meg a világszép Gaál kisasszonyok. Gyakran visszatér a Zathureczky-név is, meg számos kisnemesi armalista compossessor (birtokos), de a Vékony névhez vezető nyomok bizony elvékonyodnak. Pedig a mocsarak közt rejtőző Bulyról tud Fényes Elek is 1851-ben: „*magyar falu Szabolcs vmben, a Tisza partjához 1/2, út. p(osta)Tokajtól 2 mfnyire. [...] Határa 6000 h., melyből 4000 h. szántó, 1700 h. rétség [...] a vízáradás sokszor rongálja a határt, mely különben minden gabonanemet jól megterem.*”

Ez a „Tar” „A becsületes Gombos” története emlékeztet Bújra – ahonnan az odavaló Gombosok jártak „lökötések megejtésére” – mert a becsületes Gombos helyettük is leült.

„*Tehát Tar... Armalista falu volt. Nemesember volt benne a disznópásztor is. És minden embert Gombosnak hívtak benne. Volt fekete Gombos, sánta Gombos, török szakad Gombos... Mintha egy nagyszámú familia telepedett volna meg a tiszai kiöntések között, amelyek a falut minden oldalról körülzárták. Tavaszkor, őszkor be volt zárva a falu. Ide nem jöhetett be senki, se csendbiztos, se pandúr. S ez volt a falu erőssége. Télen [...] akárki beléphetett a faluba. Be is járták a falut csendbiztosok, szolgabírák: négy vármegye valamennyi elveszet csikáját itt keresték a nemes Gombosokon [...] De hát hadd keressék, amíg meg nem unják. A nemesség nem vonta be semmi különösebb patinával az egykori nemeseket: éppen úgy akadt köztük csizmadia, kupec meg lőkötő, mint a parasztok között. A parasztot lehúzták, a nemest a vármegye tömlőcébe zárták*”

Tar a csak nemes lakóival, a Gombosokkal azonos a mi Bujunkkal. Írták ezt Bulynak is a kurtanemes férfakkal és a világszép Gaál kisasszonyokkal.

Rátaláltam egy „kuruckodó” novellára is : ez a *Marosi örökösei* (1905). Marosi Márton őrnagy Rákóczi két hársfájának birtoklásáért porolt az egész búj

nemesi közbirtokos haddal. Egyedüli birtokosa akart lenni annak a két hársfának, mely alatt egykor Rákóczi Ferenc üldögélt. „Végre az egyik hársfát kidöntötte egy vihar. Annál ádázabban folyt a per, a megmaradt fa miatt, végre is az őrnagy meghalt.

Vagyonát ki másra hagyta volna, mint a három szépséges Gaál kisasszonyra, a szőke Gaál Máriára, Gaál Annára és Gaál Saroltára. A föltétel az volt, hogy a lányoknak sohasem szabad férjhez menni, hanem igenis folytatni a pört körömszakadtáig a hársfa miatt, amely alatt állítólag Rákóczi üldögélt.

Bolond végrendelet volt. Hagyhatta volna mindjárt a vagyonát a fiskálisokra; mit akart a szegény Gaál kisasszonyoktól Marosi őrnagy? Igaz, igaz, ötvenezer forint szép summa, talán még többet ér, mint valami rossz férj, de hát a pör mire való kölöncnek ehhez az örökséghez?” Gaál Sarolta „Járta a bíróságokat, tárgyal, alkudozott, és egy szép napon megnyerte a pört. Övé lett a híres hársfa és járandóságai. Hiába, egy széplánynak minden könnyebb, mint egy vén mogorva férfinak” – így zárja le gunyoros végkövetkeztetéssel Krúdy a hársfapört. (A fehérlábú Gaálné: 2. kötet)

De hol vannak a szabolcsi-szatmári Rákóczi-katonák? Őket is megtaláltam egy szép, és azt hiszem, ritkán forgatott, ifjaknak írt Krúdy-kötetben: az *Utazás a Tiszán* című ifjúsági regényben. Megbecsülésel, tisztelgő hangon ír a szabolcsi Rákóczi-hívekről!

A Lampel kiadásban megjelent kis kötetnek száz éve, 1910 óta nincs újabb kiadása.

„A szatmári nemesek mind Rákóczihoz csatlakoztak, és leghűségesebb hívei voltak. A vármegye területén esett meg a szomorú kimenetelű romhányi csata, ahol a kuruc lobogót kudarc érte. Itt, a majtényi síkon kötötték meg az emlékezetes békét a kurucok a labancokkal és Olcsva-Apátiban látta Rákóczi fejedelem utoljára tisztjeit. Itt elbúcsúzott tőlük. A halált száz alakban ismerő, rettenthetetlen kapitányok, hadnagyszemében kibugygyant a könny, a zászlók meghajoltak még egyszer a fejedelem előtt, ő pedig ment a messzi bujdosásba. A szatmári nemesség dicsőségének is vége lett a kuruc katonákkal. A hosszú harcok alatt megfogytak, megtörttek, elpusztultak. [...] Elmúlt a régi dicsőség.” (A romhányi csata egyébként Nógrád megyében volt!)

Búcsúzzunk el Vékony János hírvivőtől, aki visszatért a pokol kapujából. Elment a pokol pitvaráig, de a kapubálványtól visszatért. Ha írt róla Krúdy – mint a tollára kívánczó kuruc pokoljáróról –, akkor az a Vékony János kuruc novella vagy rajz valahol ott rejtőzhet a néhány száz korai novellája között, melyeket több mint ötven évvel ezelőtt nem adott ki 1959-ben az anyagbőségéből válogató Barta András és Perepatits Antal. A legújabb, ötven kötetre tervezett nagy életműkiadásban majd csak előbukkan ez is!